

Šedesátá léta

v architektuře očima pamětníků

Petr Urlich
Petr Vorlík
Beryl Filsaková
Katarína Andrášiová
Lenka Popelová

Marián_Marcinka

rozhovor zo dňa 22. marca a 3. júna 2004; Marián Marcinka, Katarína Andrášiová

KA: Pán architekt, ako si spomínate na vašu prácu v šesťdesiatych rokoch?

MM: Začiatky šesťdesiatych rokov sú u mňa spojené s realizovaním niektorých školských budov, ktoré som projektoval na Stavoprojekte v Bratislave v prvých rokoch po skončení vysokej školy⁴⁰¹. Ďalej bolo u mňa toto obdobie naplnené prácami na príprave knihy *Nové smery vo výstavbe škôl* s docentkou Karfíkovou a profesorom Karfíkom, ale aj zakladaním Ústavu pre vývoj a projektovanie školských a kultúrnych stavieb v Prahe a Bratislave. Vtedy som spolupracoval s mnohými špecialistami zapojenými do tvorby koncepcie výstavby školských a kultúrnych stavieb. Do výstavby škôl išli v tom čase ohromné investície.

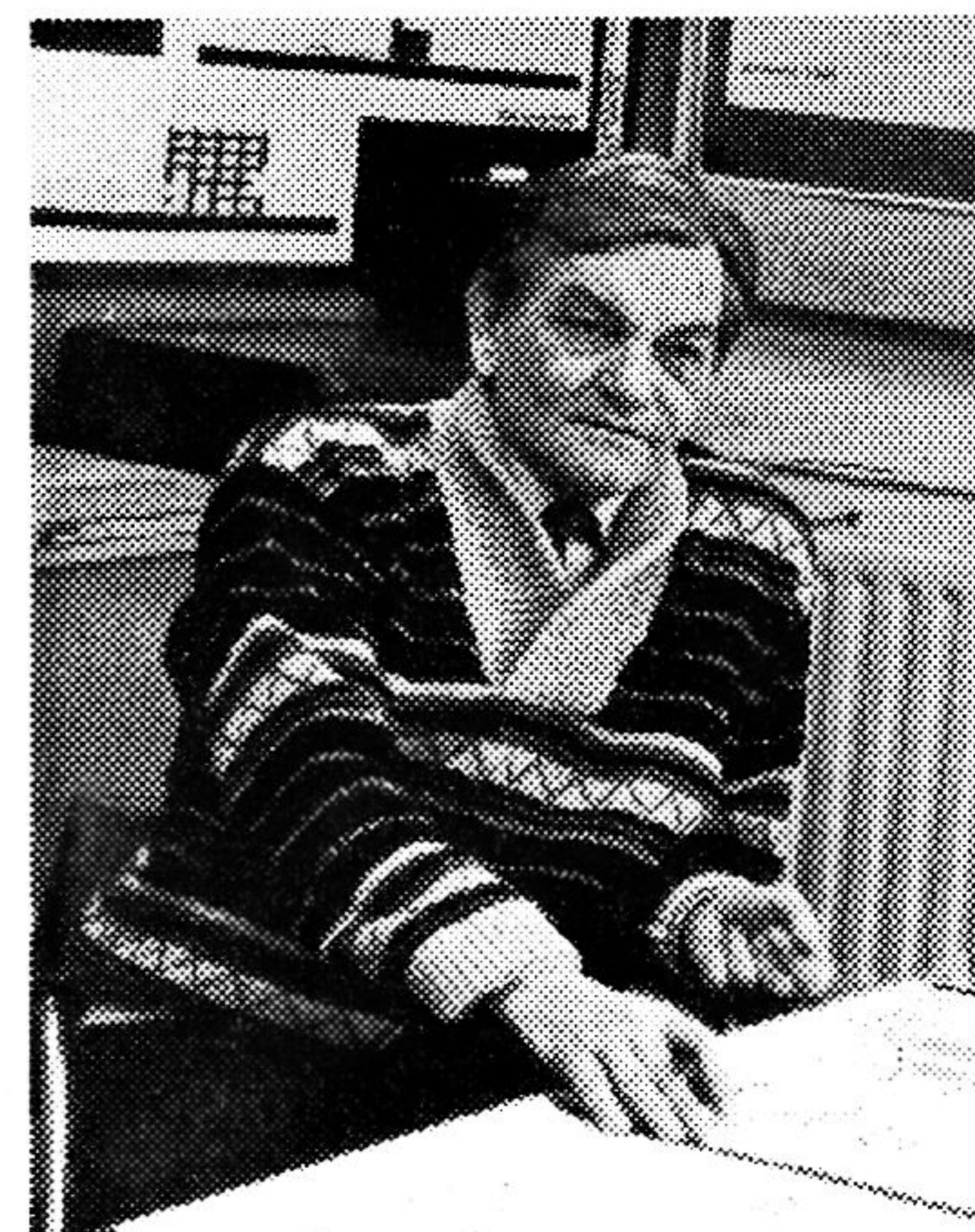
V Ústave školských a kultúrnych stavieb som projektoval areál Vysokej školy dopravy a spojov v Žiline⁴⁰², generel siete školských stavieb na Slovensku, univerzálny montovaný oceľový systém BAUMS a ďalšie. Odišiel som odtiaľ 1. mája 1968 do novozaloženého Združenia projektových ateliérov pri ZSA⁴⁰³. Tam boli jednotlivé ateliéry samostatnými hospodárskymi jednotkami. Najprv som bol u architekta Štefana Svetka, potom som založil vlastný ateliér. Keď prišla vlna tzv. konsolidácie, premenovali nás na Projektovú organizáciu spoločenských stavieb (POSS). Fungovala asi dva roky a potom z nej spravili Študijný projektový a typizačný ústav (ŠPTÚ).

Šesťdesiate roky boli čiastočným uvoľnením cestovania do zahraničia a pre mňa boli spojené s cestovaním skoro po celej Európe, s vyhľadávaním a oboznamovaním sa s architektúrou.

K šesťdesiatym rokom pre mňa patrí aj to, že v apríli 1969 na zjazde slovenských architektov som bol zvolený do ústredného výboru zväzu, následne do predsedníctva a do prezídia českého a slovenského zväzu na čele s architektom Gočárom. Všetkých týchto funkcií som bol v priebehu ďalších dvoch rokov pozbavený a listom ÚV ZSA číslo 536/72 z 22. marca 1972 vylúčený zo Zväzu architektov pre "politické postoje, s ktorými vystúpil proti komunistickej strane a socialistickému zriadeniu na pôde Zväzu slovenských architektov".

KA: Šesťdesiate roky sa považujú v Československu za obdobie politického uvoľnenia. Prejavila sa táto situácia aj v architektúre?

MM: Predovšetkým sa zastavilo projektovanie v štýle socialistického realizmu so všetkými tými vežičkami, kilometrami sgrafít, šambránami, kópiami renesančných prvkov a podobne. Lenže nastal druhý extrém. Nastúpili ekonomické komisie na revíziu všetkých projektov a rozostavaných stavieb, nastalo obdobie tvrdej typizácie, výstavby z panelov, prefabrikátov, montovaných skeletov. Pozornosť sa sústredila na vyššiu produktivitu, užšie spojenie s výrobou. Zrušila sa Fakulta architektúry a pričlenila sa k fakulte stavebnej, časť projekcie sa presunula k stavebným podnikom na vypracovávanie najmä vykonávacích projektov. Plánovači a stavbári diktovali, čo, ako a z čoho sa bude stavať

⁴⁰¹ 1958 - 1961 Základná škola 23triedna, Bratislava-Prievoz; M. Marcinka
1958 - 1960 Základná škola 5triedna Harichovce; M. Marcinka

⁴⁰² 1965 Areál Vysokej školy dopravnej a spojov, Žilina; M. Marcinka

⁴⁰³ ZPAT - Združenie projektových ateliérov pri Zväze slovenských architektov

a projektovať. Vyhláška o dokumentácii stavieb sa postupne rozširovala, až nakoniec mala vyše 100 strán a 54 odvolaní na ďalšie iné predpisy. Projektovali či stavali sa domy pri všemožných zákazoch: raz dreva, druhýkrát ocele, plechov, hliníka, s nedostatkom tehly, štrku, inokedy radiátorov, okien, každý týždeň iného, všetkého. Paleta nedostatkových materiálov v stavebníctve bola taká široká, že sa stala jednou z najvďačnejších tém rozčuľovaní a vtipov.

KA: Ako boli organizované projektové ústavy?

MM: Tie boli neustále pod byrokratickou opaterou plánovania a riadenia, žiadané bolo aplikovať továrenskú pásovú výrobu do tvorivej projektovej i výtvarnej práce. Výsledkom bola priemernosť, šedivosť, rutinný projektant masovej produkcie, nivelizácia v práci a odmeňovaní. Riadenie projektových ústavov sa dostalo zväčša do rúk dosadených ľudí, ktorí nikdy neprojektovali alebo projektovať nevedeli. Aj úlohy sa prideľovali, nezriedka nanucovali, nie podľa schopností jednotlivcov, ale podľa toho, kto nemal prácu alebo kto bol ako politicky činný. Pre projektujúcich pracovníkov sa každoročne predpisovalo zvyšovanie produktivity práce ako vo výrobnom závode. Skracoval sa spoločensky nutný čas na prácu, no vyhláškami sa rozširoval rozsah, podrobnosti a množstvo výkresov, počet zúčastnených profesií, vyjadrení a prerokúvaní dokumentácie.

KA: Netrpela tým kvalita architektonických návrhov?

MM: Architektúra sa stala len vecou entuziazmu či toho-ktorého architekta. Riaditeľovi projektového ústavu nikto nikdy zabezpečenie architektonickej kvality prác neuložil. Bol zodpovedný za dodržanie napríklad 95 % použitia typov, za ukazovatele produktivity, výrobnosti, za termíny, za to, že neprekročí náklady na cestovné, že bude dodržaný pracovný čas a iné, ale za kvalitu architektonickú či spoločenskú nezodpovedal. Problémy architektonickej kvality, ale aj kvality prác a výrobkov na stavbe budili dokonca u niektorých stavbárov smiech. Nielen u stavbárov. Proti hlúposti a obmedzenosti nebolo obrany. Často čím dogmatickejšie a hlúpejšie názory sa nastoľovali, s tým väčším cynizmom a demagógiou sa proklamovali za politické, za stranícke. Všetko bolo straníckou záležitosťou. Dokonca aj nestraniční boli problémom straníckym.

KA: Ako potom vznikli viaceré originálne, kvalitné diela?

MM: Ojedinelé architektonické diela vznikali, no nie podľa ukazovateľov, noriem, príkazov a zákazov, ale v rozpore s nimi, podľa výnimiek z nich alebo na hranici infarktu a zákona ich tvorcov, alebo u totalitou preferovaných stavieb a prestížnych stavieb, kde niekto chcel niečo zlepšiť pred zrakmi svojich nadriadených alebo aj cudzincov. Pravdou je, že sa toho postavilo aj v šesťdesiatych rokoch veľa. Ale čoho a akého? Nekomplexné byty a domy bez kvality a vybavenia, nekomplexné sídliská, nekomplexné mestá. Postavilo sa veľmi veľa provizórií. Posúvalo sa to na lepšie časy do budúcnosti, na ďalšie generácie.

KA: Ako si spomínate na vaše štúdium na Fakulte architektúry?

MM: Na Fakulte architektúry a pozemného staviteľstva som študoval v rokoch 1951 - 1957. Štúdium nebolo špecializované, prešli sme všetkým. Špecializovali

sme sa až na pracovisku, kam kto dostal umiestenku po skončení školy. V ročníku nás bolo 24. Profesori boli osobnosti, mali veľké skúsenosti z projekčnej praxe, a preto i autoritu u študentov. Robili i meno škole. Koniec koncov až dodnes, aj keď tam už nepôsobia. Začínal som práve v roku 1951, keď sa sprevádzkovala nová Bellušova budova fakulty. Tie prvé dva ročníky štúdia boli dosť vyčerpávajúce. Mali sme týždenne myslím 54 hodín. Budova bola nová, pekná, ale prostredie prepolitizované, dosť dusné. Profesora Kramára zavreli, Piffľa takisto, oboch takmer za nič. Profesora Hannauera vyhodili z fakulty, lebo sociológiu architektúry nazvali "buržoázna páveda" a on ju prednášal. Keďru vyhodili ako bývalého podnikateľa - architekta na voľnej nohe. Ale aj rad ďalších uvrhli do nemilosti a podozrievaní. Profesora Belluša ako bývalého architekta - podnikateľa pred vyhodením z fakulty (ktorú pred pár rokmi zakladal i jej novú budovu projektoval) a vyštahovaním z Bratislavy v rámci tzv. "Akcie B" zachraňoval u Gottwalda, vtedajšieho prezidenta, profesor Jaroslav Fragner, ktorý v tom čase robil na Pražskom hrade projekčné rekonštrukčné práce a tak sa s prezidentom poznal. Karfíka zachránilo, že nebol podnikateľom. "Zlé" však bolo, že bol zamestnancom Baťu, scestovaný po svete a vedel jazyky. A tak ho prenasledovali a utláčali ako kozmopolitu a antisocialistu. K dobru mu pripísali až to, že sa začal zaoberať panelovou technológiou. Pozývali ho aj na najvyššie štátne miesta, informovať, a preto šikanovania a výpady fakultnej organizácie a funkcionárov KSČ proti nemu utíchli. Na krátku dobu sa dokonca stal aj dekanom fakulty, práve v rokoch 1956 - 1957, keď náš ročník končil štúdiá. Predsedom našej štátnicovej komisie bol menovaný profesor Bohuslav Fuchs z Brna (krátko po prepustení z väzenia). Takže týchto dvoch veľkých architektov - Karfíka a Fuchsa - mám podpísaných na diplome, čo ma teší.

KA: Mali ste prístup i ku zahraničným časopisom?

MM: Práve vďaka profesorom chodili na fakultu architektonické časopisy z celého sveta. Napríklad keď mal cvičenie profesor Koula, prišiel s ním asistent Vojtech Vilhan a pod pazuchou niesol kopu časopisov. Napriek politickej situácii zahraničné časopisy boli. Mal som to šťastie, že na všetkých pracoviskách, kde som pracoval, bol dostatok architektonických časopisov a kníh; súkromník si nemohol tento devízový tovar sám zaobstaráť.

KA: Boli nejaké osobnosti u nás alebo v zahraničí, ktoré vplývali na vašu tvorbu?

MM: O priamom vplyve niekoho na moju tvorbu (od niekoho) sa asi nedá hovoriť. Základom boli vynikajúci profesori na škole. V tej dobe - koncom päťdesiatych rokov a v šesťdesiatych rokoch - boli škandinávská a brazílska architektúra akýmiisi vlajkovými loďami svetovej architektúry. Oni sú vynikajúci aj dodnes. Takí Škandinávci i Švajčiari sú pre nás blízki azda aj v charaktere krajiny, mierke, aj v počte obyvateľov. Možno práve preto ma severské krajiny a Švajčiarsko lákali a bol som tam niekoľkokrát. Ich architektúra, ale i dizajn sú krásnym príkladom symbiózy racionálnej prísnosti s výtvarnou uvoľnenosťou a komponovaním architektúry s prírodným prostredím.

KA: Šesťdesiate roky prinášajú nové konštrukcie. Ako sa ujali a uplatnili u nás?

Čo nové sa vyvinulo tu?

MM: Lanovými konštrukciami zastropení sa zaoberal statik Jozef Poštulka. Bol to experimentátor a široko mysliaci človek. Bol som s ním okolo šesťdesiateho roku, keď prvé takéto konštrukcie skúšal na kruhových objektoch slepačej farmy na južnom Slovensku. Lanovú konštrukciu zastropenia majú napríklad v Bratislave garáže na Pionierskej ulici, športová hala na Trnavskej ulici ⁴⁰⁴, kruhová športová hala v Békešskej Čabe. S inžinierom Poštulkom sme vyvinuli novú technológiu pre konštrukciu železobetónového stĺpového skeletu. Stĺpy sa namiesto zalievania do debnenia (princíp monolitu) vyskladali z pilieroviek, čo boli prefabrikáty prierezu 45 x 45 cm, výšky 30 cm. Dovnútra sa vložila armatúra a zaliali sa. Technológiu sme uplatnili na základnej škole v Harichovciach. S inžinierom Poštulkom sme spolupracovali aj na škole v Prievoze a Výskumnom ústave papiera a celulózy v Bratislave na Patrónke ⁴⁰⁵.

Profesor Karfík stál pri zrode panelovej technológie v Československu. Stavbou, kde s touto technológiou začínali, je bytovka na Kmeťovom námestí v Bratislave ⁴⁰⁶. Vladimír Karfík projektoval aj z panelov realizovanú školu vo Vistra - kolónii v Bratislave ⁴⁰⁷. Pri novinkách nesmel chýbať. Panely prišli od Francúzov, prevzali ich Rusi. Postupom času panely sprznili, neúmerne sa zúžil sortiment.

Architekt Štefan Svetko s Ondrejom Dukátom a Václavom Houdkom rozvinuli technológiu liateho betónu na bytovkách za Račianskym mýtom v Bratislave ⁴⁰⁸. Pôdorysne tie isté byty premietli potom do panelov. Inžinier Fraňo s architektom Miňovským aplikovali u nás systém zdvíhaných stropov "lift-slab" na školách v Kuklove a Trnave ⁴⁰⁹. Ja som spolu s doc. Šafránkom a Szabom ako aj s kolegami z Ústavu VPŠKS koncipoval BAUMS - oceľový montovaný systém pre nízkopodlažné občianske stavby, ktorý sa aplikoval na mnohých stavbách po Slovensku.

KA: Akú úlohu zohrali v šesťdesiatych rokoch architektonické súťaže?

MM: V šesťdesiatych rokoch bolo pomerne veľa architektonických, urbanistických alebo kombinovaných súťaží. Architekti i porotcovia si dávali na práci záležať, usilovali sa o architektonickú prestíž. Zväz architektov to mal "pod palcom", tri štvrtiny poroty tvorili architekti. Nikto v porote sa nedokázal zhodiť pred ostatnými, aby presadzoval slabší návrh pred lepším. Všetci členovia poroty museli dôkladne naštudovať všetky návrhy. Porota pracovala s prerušeniami mesiac i dva, až sa dopracovala k vyhodnoteniu a záverom. Nik ma nepresvedčí, že porotca je schopný 15 - 40 súťažných návrhov preštudovať, zodpovedne posúdiť a roztriediť za 2 - 3 dni, ako sa to často robí dnes. Také hodnotenia sú potom aj povrchné. V šesťdesiatych rokoch som súťaže robil, aj som bol menovaný v niekoľkých porotách. Dodnes mám dobrý pocit z toho, čo som videl a zažil, že to bolo pracné, dôkladné, náročné na čas, poctivé a s objektívnymi výsledkami. A investor to rešpektoval.

Ja som sa tiež zúčastnil mnohých súťaží ⁴¹⁰. Jedna z nich, v ktorej porote predsedal profesor Belluš - súťaž na Areál Slovenskej akadémie vied v Bratislave-Patrónke,

kde som získal 1. cenu - ovplyvnila moju pracovnú náplň ďalších rokov. Spolu s úlohou som prešiel v roku 1968 do novozaloženého Združenia projektových ateliérov pri ZSA, kde som vypracoval urbanistické riešenie rekonštrukcie a dostavby areálu SAV⁴¹¹ a projekty celého radu vedeckovýskumných ústavov⁴¹².

KA: Spolupracovali ste pri vašich projektoch aj s výtvarníkmi?

MM: S výtvarníkmi som spolupracoval menej pri projektoch, ale rád a často pri realizáciách budov, keď už bola jasná stavba i finančné prostriedky na výtvarné práce u investora. Najradšej som pracoval so Stanom Koreňom a Klárou Pataki, ale aj inými. Vyhláškou boli predpísané percentá zo stavebného nákladu na výtvarné práce. Zvyčajne 5 % v hlave piatej rozpočtu stavby. Po tejto stránke sa mali výtvarníci lepšie ako dnes. Dnes sa to často nedoceňuje, na výtvarné dielo sa to investorské priemerné myslenie nazerá ako na akýsi doplnok, dodatok, prípadne aj nepotrebný, a nie ako na súčasť architektúry, priestoru, hmoty.

KA: Šesťdesiate roky priniesli významné zásahy do priestorovej štruktúry našich miest. Ako hodnotíte s odstupom času tieto riešenia?

MM: Priestorovú štruktúru miest ovplyvnilo najmä ich rozširovanie výstavbou sídlisk s následnými dopadmi na dopravu a všetko ostatné. Menej sa už realizovali dostavby a rekonštrukcie v centrách miest, najskôr len vo vytypovaných pamiatkových solitéroch alebo zónach. Tá finančná poddimenzovanosť bytov a sídlisk, nekvalita prác a zabudovaných prvkov, počiatočná nevybavenosť chodníkmi, ihriskami pre deti, zeleňou a celé zablatené prostredie s vyzúvaním topánok pred bytmi vytvorilo síce uspokojenie z bývania, ale aj odpor k panelovej výstavbe. Domnievam sa, že odpor dakedy aj prehnaný a dočasný, ktorý časom zmiernilo dokompletizovanie všetkého potrebného. Podľa štatistík na Slovensku je dnes cca 650 až 700 tisíc bytov v panelových domoch.

KA: Ako je podľa vás možné včleniť novú výstavbu do historického prostredia?

MM: Za jeden z najťažších problémov architektúry považujem postaviť nové vedľa kvalitného starého. To sa dá jedine výtvarne. Ako? Česi vedia lepšie riešiť takéto veci. Napríklad Anežský kláštor v Prahe⁴¹³, jeho úprava je výtvarne citlivo urobená. Recept je len jeden: výtvarne. Napodobeniny nie sú riešením. Musí sa robiť súčasné dielo a citlivo, výtvarne.

spracovala Katarína Andrášiová

⁴⁰⁴ 1958 - 1962 Športová hala Pasienky, Trnavská cesta 21, Bratislava; J. Chovanec

⁴⁰⁵ 1971 - 1980 Štátny drevársky výskumný ústav; M. Marcinka, J. Žbirka

1972 - 1982 Projekt a realizácia Výskumného ústavu papiera a celulózy, Lamačská cesta 1, 3, Bratislava; M. Marcinka

⁴⁰⁶ 1955 Projekt a realizácia montovaného obytného domu, Kmeťovo námestie 4 a 5, Bratislava; V. Karfík, spolupráca J. Harvančík, Kozák, K. Šafránek, G. Tursunov

⁴⁰⁷ 1948 - 1950 Kolónia Vistra, Vistra, Bratislava; V. Karfík

⁴⁰⁸ 1957 - 1961 Sídlisko na bývalej ulici Februárového víťazstva, Račianska ul., Bratislava; Š. Švetko, spoluautori Š. Ďurkovič, M. Krukovská, E. Vician, V. Houdek

⁴⁰⁹ 1958 - 1959 Projekt a realizácia dvanásťročnej školy, Sídlisko Tulipán, Trnava; R. Miňovský, V. Fraňo

⁴¹⁰ Súťaž na Vysokú školu dopravnú v Žiline-Hliny - 1.cena, 1961; na Internátnu školu v Bratislave pod Bôrikom - 1. cena; Areál študentských domovov Vysokej školy dopravnej v Žiline - 2. cena, 1965; Dom múzických umení, Janáčkova akadémia a Štátna filharmónia v Brne - 3. cena, 1962; Kultúrne centrum Bratislavy pri Dunajskom nábreží - 1. odmena, 1967; a niekoľko ďalších

⁴¹¹ 1967 - nedokončené Areál výskumných ústavov Slovenskej akadémie vied a priemyslového výskumu, Bratislava-Patrónka; M. Marcinka - rekonštrukcia a dobudovanie, urbanistické riešenie

⁴¹² 1968 - 1970 Ústav pre výskum srdca, Dúbravská cesta 9, Bratislava; M. Marcinka

1969 - 1979 Virologický ústav SAV, Bratislava-Patrónka; M. Marcinka
1971 - 1980 Štátny drevársky výskumný ústav, Bratislava-Patrónka; M. Marcinka, J. Žbirka

1972 - 1982 Výskumný ústav papiera a celulózy, Bratislava-Patrónka; M. Marcinka

1976 - 1982 Budova centrálného výpočtového strediska a Ústavu technickej kybernetiky SAV, Bratislava-Patrónka; M. Marcinka (ale aj Ústav mechaniky strojov, Botanický ústav, Fyzikálny ústav, ďalšie prírodovedné a spoločenskovedné ústavy, ktoré sa nerealizovali pre zníženie investičných prostriedkov pre SAV)

⁴¹³ Stefanova, Hyzlerova a následná Hlavatého a Kuncova regenerácia Anežského kláštora

narodeny	18. 5. 1932 Mestečko - Leopoldov
-----------------	----------------------------------

štúdium	1951 - 1957 FAPS SVŠT Bratislava
----------------	----------------------------------

zamestnanie	1957 - 1959 Stavoprojekt Bratislava 1959 - 1968 Odborný a vývojový ústav pre výstavbu školských a kultúrnych zariadení Praha, od 1. 1. 1965 Bratislava 1968 - 1970 Združenie projektových ateliérov pri ZSA 1970 - 1972 POSS 1973 - 1983 ŠPTÚ 1983 - 1993 Projektový ústav kultúry od 1993 súkromný ateliér
--------------------	--

literatúra	heslo Marián Marcinka, in: DULLA, M.; MORAVČÍKOVÁ, H. <i>Kto je kto v architektúre na Slovensku</i> , Bratislava: Informačné stredisko architektúry SAS, 1995, s. 99. DULLA, M.; MORAVČÍKOVÁ, H. <i>Architektúra Slovenska v 20. storočí</i> . Bratislava: Slovart, 2002.
-------------------	--

ocenenia	2005 Cena Emila Belluša
-----------------	-------------------------

realizácie	1958 - 1961 Základná škola 23triedna, Bratislava-Prievoz 1965 - 1970 Vysokoškolský domov VŠD Žilina-Vlčince; spolupráca Brtka, Poláková, Dukát 1967 - nedokončené Rekonštrukcia a dobudovanie, urbanistické riešenie areálu výskumných ústavov SAV, Bratislava-Patrónka 1968 - 1970 Ústav pre výskum srdca, Bratislava-Patrónka 1969 - 1974 Koželužne v Tanneries, Etiópia 1969 - 1979 Virologický ústav SAV, Bratislava-Patrónka 1971 - 1980 Štátny drevársky výskumný ústav, Bratislava-Patrónka; spolupráca J. Žbirka 1972 - 1982 Výskumný ústav papiera a celulózy, Bratislava-Patrónka 1976 - 1982 Budova centrálného výpočtového strediska a Ústavu technickej kybernetiky SAV, Bratislava
-------------------	--

projekty	1957 Súťaž na rodinné domy z panelov; 1. cena 1958 Súťaž na areál technickej sekcie ČSAV Praha, Libeň-Kobylisy; odmena 1960 Súťaž na Kamenné námestie, Bratislava; odmena 1961 Súťaž na Vysokú školu dopravnú, Žilina; 1. cena - Súťaž na Internátnu školu, Bratislava pod Bôrikom; 1. cena 1962 Súťaž na Dom múzických umení, Janáčkova akadémia, Štátna filharmónia a konzervatórium, Brno; 3. cena 1965 Súťaž na areál študentských domovov, Žilina; 2. cena 1965 Areál vysokoškolských domovov a študentského centra Vysokej školy dopravy a spojov, Žilina 1965 Generel siete školských stavieb na Slovensku; spolupráca Brtka; a kultúrno-spoločenských zariadení v meste Bratislava; spolupráca Hauskrecht 1967 Súťaž na areál Slovenskej akadémie vied, Bratislava-Patrónka; 1. cena 1967 Súťaž na Kultúrno-spoločenské centrum Bratislavy pri Dunajskom nábřeží; 1. odmena 1963 - 1964 Koncepcia pre projektovanie a výstavbu vysokoškolských domovov a vysokých škôl v ČSR; spolupráca Poláková 1969 - 1974 rad výskumných ústavov SAV nerealizovaných z nedostatku investičných prostriedkov 1975 Centrum areálu výskumných ústavov SAV, Bratislava-Patrónka
-----------------	--

publikácie	KARFÍK, V.; KARFÍKOVÁ, S.; MARCINKA, M. <i>Nové smery vo výstavbe škôl</i> . Vydavateľstvo SFVU, 1963. Desiatky článkov v odborných architektonických a iných časopisoch.
-------------------	---

